

Стан інвестиційної активності в торгівлі України до війни та виклики у воєнний період

Талах Юрій Володимирович ¹

Опубліковано	Секція	УДК
11.03.2024	Економіка	378.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10803767>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У дослідженні актуалізовано увагу до проблематики формування середовища інвестиційної активності у вітчизняній торгівлі. Зауважено, що торгівля, особливо ритейл, традиційно вважається інвестиційно місткою галуззю, сектором національної економіки. Показано масштаби та відображено структурні характеристики інвестування у торгівлі України до повномасштабної війни. Звернено увагу на нові виклики, які в тому числі призвели до зменшення обсягів інвестицій у вітчизняній торгівлі під час повномасштабної війни. Метою дослідження визначено здійснення аналізу стану інвестиційної активності у торгівлі України до повномасштабної війни та ідентифікації нових викликів інвестиційній діяльності в цій галузі під час повномасштабного вторгнення, обґрунтування на цій інформаційно-аналітичній основі висновків для державної політики щодо забезпечення відновлення інвестиційної активності та обсягів інвестування у вітчизняну торгівлю на етапі повоєнної відбудови економіки України.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інвестиційна активність, інвестиційне середовище, торгівля, війна, виклики, потенціал відновлення, антикризові інструменти.

The state of investment activity in the trade of Ukraine before the war and challenges during the war period

Abstract. In the study, attention is updated to the issues of creating an environment of investment activity in domestic retail trade. Retail trade, especially retail, is traditionally considered an investment-intensive industry, a sector of the national economy. The scope and structural characteristics of investment in the retail trade of Ukraine before the full-scale war are shown. Attention is drawn to new challenges, which, among other things, led to a decrease in the volume of investments in domestic retail trade during a full-scale war. The purpose of the study is to analyze the state of investment activity in the retail trade of Ukraine before the full-scale war and to identify new challenges to investment activity in this field during the full-scale invasion, to substantiate on this information and analytical basis conclusions for state policy to ensure the restoration of investment activity and investment volumes in the domestic retail trade at the stage of post-war reconstruction of the economy of Ukraine.

Due to these and other new challenges faced by the subjects of retail trade in Ukraine in the environment of a full-scale war, it is necessary to implement a complex of anti-crisis tools

¹ здобувач ступеня доктора філософії Львівського торговельно-економічного університету

and means at all levels (macro-, meso-, microeconomic), aimed at restoring the level of investment activity, implementing full-fledged investment so that the retail trade industry fully restores its economic, resource, social and other potential and ensures its recovery and expanded reproduction at the stage of the post-war reconstruction of Ukraine's economy.

At the macro- and meso-levels, the fundamental provisions of state policy should be: (1) improvement of the investment environment, in particular in terms of guaranteeing investment security, (2) increase of investment volumes, (3) improvement of the structure of investments, (4) optimization of investment processes, (5) directing investment processes to equalize imbalances and disproportions in the socio-economic development of territories.

At the microeconomic level, the following policy principles should be: (1) formation of investment funds, (2) formation of insurance reserve funds, (3) strengthening of financial and economic security of business, investment and business processes, (4) transition to a project type of investment, (5) attraction of alternative financial resources.

Key words: investment activity, investment environment, retail trade, war, challenges, recovery potential, anti-crisis tools.

Вступ

Торгівля України до війни з РФ (до 2014 року) була однією з лідерів за обсягами інвестицій. Галузь, особливо сегмент ритейлу, представлений великими супер- та гіпермаркетами, дуже швидко розвивався у містах – мільйонниках, а також вже набрав високої потужності й у плані формування мереж великих об'єктів торгівлі та сервісу на районному рівні. Здійснювалися масштабні інвестиції та реалізувалися великі інвестиційні проекти. За рахунок цього відбувалося стрімке масштабування обсягів роздрібного товарообороту, суб'єкти галузі формували позитивні фінансові результати господарювання в національній економіці. Вільний економічний ресурс знову надходив у обіг у вигляді інвестицій в розширення товарних запасів, збільшення складських і торгових площ, розвиток логістичних систем торгівлі тощо.

Після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року вітчизняна роздрібна торгівля зазнала істотних втрат як у частині прямих руйнувань торговельних об'єктів та логістичної інфраструктури, блокування авіа- і морських перевезень, критично високого рівня навантаження на залізничний і транспортний сектори, так і втрат постачальників, скорочення можливостей товароруку і дистрибуції продукції, послуг, зменшення обсягів торговельних операцій, погіршення фінансово-економічного стану, вимивання оборотного капіталу, ускладнення доступу до банківського та іншого кредитування. У підсумку істотно знизилися обсяги та змінилася структура інвестицій, які надходять у галузь.

Таким чином обґрунтування теоретико-методичного та прикладного базису ухвалення управлінських рішень (як на рівні державного регулювання економіки, так і в системі менеджменту роздрібних торговельних підприємств) у сфері нарощення обсягів, покращення структури та зростання ефективності інвестування у розвиток вітчизняної роздрібної торгівлі та її підприємств набуває високої актуальності.

Хоча питання стимулювання інвестиційної активності у тій, чи іншій галузі національної економіки в більшій мірі є прерогативою органів державної влади, безпосередньо інвестиційна діяльність передбачає планування та втілення в життя заходів на рівні менеджменту бізнесу. Відтак, певної уваги питанням інвестиційного менеджменту приділено в дослідженнях таких науковців, як О. Диба [1,с.111-118], О. Кваша [2,с.150-154], А. Ковпака [3], В. Смесова, І. Іщенко [10,с.76-82], Р. Лупак, Б. Мізюк, В. Зайченко [14,с.70-88] та ін.

Чи не найбільш складним в інвестиційній діяльності завжди було визначення оптимальних та що важливіше – доступних джерел залучення інвестицій. Саме тому, при

визначенні інструментів й засобів активізації інвестиційної діяльності в тій, чи іншій галузі, секторі національної економіки доречно опиратися на результати досліджень таких науковців, як М. Крупка, Н. Демчишак [4,с.47-64], В. Фоміних, Д. Безпалова, А. Довгопола [11,с.61-64], Л. Чех, О. Корогорова [12], Р. Лупак, М. Куницька-Іляш, Я. Березівський [14,с.1785-1798] та ін.

Своєю чергою, питання повноцінного інвестиційного забезпечення розвитку галузей національної економіки стали предметом наукових досліджень таких авторів, як М. Крупка, М. Руцишин [5,с.85-94], Р. Лупак, І. Польова, В. Васильців [6,с.88-92], О. Малій [7,с.71-74], Н. Рибалко [8,с.27-29], І. Рудченко [9,с.16-19].

Невирішеною частиною аналізованої проблеми залишається ідентифікації специфіки, викликів і проблем активізації інвестиційної діяльності в критично складних умовах і середовищі війни, а також обґрунтування інструментарію та засобів державної політики відновлення інвестиційної діяльності, зокрема в секторі роздрібно́ї торгівлі, на повоєнному етапі відбудови національного господарства України.

Метою статті є здійснення аналізу стану інвестиційної активності у торгівлі України до повномасштабної війни та ідентифікації нових викликів інвестиційній діяльності в цій галузі під час повномасштабного вторгнення, обґрунтування на цій інформаційно-аналітичній основі висновків для державної політики щодо забезпечення відновлення інвестиційної активності та обсягів інвестування у вітчизняну торгівлю на етапі повоєнної відбудови економіки України.

Результати

Торгівля традиційно вважалася в Україні одним з найбільш привабливих видів економічної діяльності. Так, до війни, що розпочалася у 2014 році, обсяги капітальних інвестицій тут постійно зростали. Якщо ще у 2010 році загальні обсяги капітальних інвестицій у вітчизняній торгівлі становили 18,4 млрд грн, то у 2015 році – 19,7 млрд грн. Однак, вже навіть під час війни обсяги капітальних інвестицій у торгівлі України збільшувалися ще швидшими темпами. У 2020 році відповідний показник становив 40,4 млрд грн, у 2021 році – 58,4 млрд грн. Таким чином, лише за 1 рік до повномасштабного вторгнення обсяги капітальних інвестицій у вітчизняній торгівлі зросли на 18 млрд грн або на 45 %.

Водночас, цілковито закономірно, що вже у перший рік війни – 2022 обсяги капітальних інвестицій у торгівлі України стрімко скоротилися – на 22 млрд грн (до 36,4 млрд грн).

Як показано у табл. 1, практично аналогічними стали відповідні тренди в частині масштабування капітальних інвестицій у матеріальні активи торговельних підприємств. Якщо у 2010 році відповідний показник становив 17,6 млрд грн, то до 2021 року він збільшився до 54,4 млрд грн або у понад 3 рази. Та навіть за 2010-2022 роки темпи зростання загального обсягу капітальних інвестицій підприємств торгівлі у матеріальні активи становили 191,3 %. Однак, війна вже в перший рік призвела до зменшення цього показника на 38,1 %.

У структурі капітальних інвестицій торговельних підприємств у матеріальні активи найбільш активними стали суб'єкти малого торговельного бізнесу, де темпи приросту показника характеризувалися як найвищі.

Значно меншими були обсяги капітальних інвестицій вітчизняних торговельних підприємств у землю (252,1 млн грн у 2022 році), існуючі будівлі та споруди (351,8 млн грн), а також нематеріальні активи (2,7 млрд грн). Останнє слід вважати особливо негативним трендом, адже нематеріальні активи часто пов'язані саме з результатами інноваційної діяльності або ж з операціями з об'єктами інтелектуальної власності, що

може свідчити про обмежене інвестування в розвиток та забезпечення конкурентоспроможності торговельного бізнесу.

При тому, якщо для всіх видів інвестицій підприємств торгівлі за 2010-2022 роки характерним стало нарощення обсягів, то за інвестиціями у існуючі будівлі та споруди – спад. За 2010-2022 роки відповідний показник знизився з майже 900 млн грн до 351,8 млн грн (або на 69,9 %). Однак, в структурі розмірів підприємств ситуація не була такою ж стабільною та для періоду 2010-2022 років характерним стало зменшення обсягів інвестування середніх підприємств у землю, в існуючі будівлі та споруди, будівництво та перебудову будівель та малих торговельних підприємств - у землю, в існуючі будівлі та споруди.

Таблиця 1

**Обсяги капітальних інвестицій підприємств оптової та роздрібної торгівлі;
ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів в Україні, млн грн**

Показники	Роки					Темпи зростання, %	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/ 2010	2022/ 2021
<i>Капітальні інвестиції в матеріальні активи</i>	17615	18553,2	37570,4	54436,1	33693,1	191,28	61,89
-великі підприємства	9910,0	8478,2	22165,0	33143,8	18361,4	185,28	55,40
-середні підприємства	5210,6	6902,2	11771,5	13613,5	8955,7	171,87	65,79
-малі підприємства	2494,4	3172,8	3633,9	7678,8	6376,0	255,61	83,03
З них:							
<i>Інвестиції у землю</i>	280,3	288,7	1011,4	1024,3	252,1	89,94	24,61
-великі підприємства	101,8	62,5	912,0	812,6	196,9	193,42	24,23
-середні підприємства	128,8	135,3	76,0	165,1	51,9	40,30	31,44
-малі підприємства	49,7	90,9	23,4	46,6	3,3	6,64	7,08
<i>Інвестиції в існуючі будівлі та споруди</i>	899,7	629,3	1174,9	1168,9	351,8	39,10	30,10
-великі підприємства	261,1	177,2	141,7	335,5	71,4	27,35	21,28
-середні підприємства	393,6	286,8	955,3	680,4	193,9	49,26	28,50
-малі підприємства	245,0	165,3	77,9	153,0	86,5	35,31	56,54
<i>Інвестиції у будівництво та перебудову будівель</i>	6734,6	6454,7	2524,6	16875,7	10543,2	156,55	62,48
-великі підприємства	3737,7	3587,2	8891,2	13146,1	7707,3	206,20	58,63
-середні підприємства	1988,6	2225,9	1755,5	2548,5	1660,5	83,50	65,16
-малі підприємства	1008,3	641,6	769,1	1181,1	1175,4	116,57	99,52
<i>Інвестиції у машини та обладнання</i>	9100,1	10071,1	19431	28687,6	18366,3	201,83	64,02
-великі підприємства	5513,0	4177,8	9440,4	13682,6	7745,0	140,49	56,60
-середні підприємства	2480,0	3793,5	7429,3	8953,8	5713,1	230,37	63,81
-малі підприємства	1107,1	2099,8	2561,3	6051,2	4908,2	443,34	81,11
<i>Інвестиції у нематеріальні активи</i>	743,1	1151,1	2814,1	3960,1	2669,8	359,28	67,42
-великі підприємства	591,2	774,9	1811,5	3337,9	1506,7	254,85	45,14
-середні підприємства	119,2	300,2	921,0	447,3	912,9	765,86	204,09
-малі підприємства	32,7	76,0	81,6	174,9	250,2	765,14	143,05

На загал, як видно з даних, наведених у табл. 2, у структурі капітальних інвестицій вітчизняних підприємств торгівлі стабільно переважали інвестиції в матеріальні активи (92,7 % у 2022 році проти 95,9 % у 2010 році). Біля 50 % капітальних інвестицій суб'єктів господарювання галузі припадає на інвестиції в машини та обладнання; біля 30 % - на інвестиції в будівництво та перебудову будівель.

Як вже зазначалося, незначними є обсяги та рівень капітальних інвестицій українських торговельних підприємств у нематеріальні активи. До прикладу, найбільшою була частка інвестицій за цим джерелом у 2022 р., коли вона становила 7,3 %.

Як на наш погляд, таку структуру інвестицій не можна вважати оптимальною, оскільки вона у незначній мірі орієнтована на створення та провадження прогресивних технологій, інтелектуальної власності тощо.

Таблиця 2

Структура капітальних інвестицій підприємств оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів в Україні, млн грн

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, в.п.	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/ 2010	2022/ 2021
Капітальні інвестиції в матеріальні активи	95,95	94,16	93,03	93,22	92,66	-3,29	-0,56
З них:							
Інвестиції у землю	1,53	1,47	2,50	1,75	0,69	-0,83	-1,06
Інвестиції в існуючі будівлі та споруди	4,90	3,19	2,91	2,00	0,97	-3,93	-1,03
Інвестиції у будівництво та перебудову будівель	36,68	32,76	6,25	28,90	28,99	-7,69	0,10
Інвестиції у машини та обладнання	49,57	51,11	48,11	49,13	50,51	0,94	1,38
Інвестиції у нематеріальні активи	4,05	5,84	6,97	6,78	7,34	3,29	0,56

Якщо розглянути структуру обсягів інвестування у вітчизняну торгівлю за розмірами підприємств (табл. 3), то закономірно, що тут переважає великий торговельний бізнес, однак не у кожному з випадків.

Так, великі торговельні підприємства значно переважали за обсягами інвестицій у землю (біля 80 % від загальних обсягів інвестування за цим активом всіх торговельних підприємств), будівництво та перебудову будівель (біля 70 %),

Відносно середнім можна вважати внесок великого торговельного бізнесу у капітальні інвестиції в матеріальні та нематеріальні активи (біля 50 % відповідно).

Щодо вітчизняних суб'єктів середнього торговельного бізнесу, то представники цього сектору української торгівлі активні в частині капітальних інвестицій в існуючі будівлі та споруди (біля 55 % у загальних обсягах інвестування), нематеріальні активи (понад 30 %) та у машини й обладнання (біля 30 %).

Якщо вести мову про малі торговельні підприємства, то їх внесок у загальні обсяги інвестування відносно значний за інвестиціями у матеріальні активи (18,9 % у 2022 році), будівлі та споруди (24,5 %), машини і обладнання (26,7 %).

У динаміці за аналізований часовий період (2010-2022 роки) збільшилися частки інвестицій великих підприємств торгівлі у землю (на 41,8 в.п.) та будівництво і перебудову будівельна (на 17,6 в.п.); середніх торговельних підприємств – у існуючі будівлі та споруди (на 11,4 в. п.), машини та обладнання (на 3,9 в.п.), а також у нематеріальні активи (на 18,2 в.п.); малих суб'єктів торговельного бізнесу – у матеріальні активи (на 4,8 в.п.), машини та обладнання (на 14,6 в.п.), а також у нематеріальні активи (на 5,0 в.п.).

Закономірно, що повномасштабна війна, яка розпочалася у лютому 2022 року, активувала нові виклики, ризики та загрози для вітчизняних торговельних підприємств, що обумовило зменшення обсягів та погіршення низки важливих структурних характеристик інвестиційної активності та інвестиційної діяльності вітчизняних торговельних підприємств (рис. 1).

Таблиця 3

Структура капітальних інвестицій підприємств оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів за розмірами підприємств в Україні, млн грн

Показники	Роки					Абсолютні відхилення, в. п.	
	2010	2015	2020	2021	2022	2022/ 2010	2022/ 2021
Капітальні інвестиції в матеріальні активи							
-великі підприємства	56,26	45,70	59,00	60,89	54,50	-1,76	-6,39
-середні підприємства	29,58	37,20	31,33	25,01	26,58	-3,00	1,57
-малі підприємства	14,16	17,10	9,67	14,11	18,92	4,76	4,82
З них:							
Інвестиції у землю							
-великі підприємства	36,32	21,65	90,17	79,33	78,10	41,79	-1,23
-середні підприємства	45,95	46,87	7,51	16,12	20,59	-25,36	4,47
-малі підприємства	17,73	31,49	2,31	4,55	1,31	-16,42	-3,24
Інвестиції в існуючі будівлі та споруди							
-великі підприємства	29,02	28,16	12,06	28,70	20,30	-8,73	-8,41
-середні підприємства	43,75	45,57	81,31	58,21	55,12	11,37	-3,09
-малі підприємства	27,23	26,27	6,63	13,09	24,59	-2,64	11,50
Інвестиції у будівництво та перебудову будівель							
-великі підприємства	55,50	55,58	77,89	77,90	73,10	17,60	-4,80
-середні підприємства	29,53	34,48	15,38	15,10	15,75	-13,78	0,65
-малі підприємства	14,97	9,94	6,74	7,00	11,15	-3,82	4,15
Інвестиції у машини та обладнання							
-великі підприємства	60,58	41,48	48,58	47,70	42,17	-18,41	-5,53
-середні підприємства	27,25	37,67	38,23	31,21	31,11	3,85	-0,10
-малі підприємства	12,17	20,85	13,18	21,09	26,72	14,56	5,63
Інвестиції у нематеріальні активи							
-великі підприємства	79,56	67,32	64,37	84,29	56,43	-23,12	-27,85
-середні підприємства	16,04	26,08	32,73	11,30	34,19	18,15	22,90
-малі підприємства	4,40	6,60	2,90	4,42	9,37	4,97	4,95

До провідних викликів інвестиційній діяльності вітчизняних торговельних підприємств видається доцільним віднести наступні: обстріли територій, підприємств та їх інфраструктури, транспортно-логістичні обмеження, звуження можливостей державної інвестиційної, зокрема бюджетно-соціальної, підтримки, обмеження та істотне ускладнення процедур кредитування, в т. ч. банківського, страхування, отримання доступних інших видів фінансових послуг, подальше погіршення і без того недовільного інвестиційного клімату в економіці України, збереження та навіть загострення системних перешкод інвестиційній діяльності, відсутність законодавчо визначеного і закріпленого інституту страхування воєнних інвестиційних ризиків та надання інвестиційних гарантій, зокрема з боку держави та її фінансових інституцій.

Рис. 1. Нові виклики інвестиційної діяльності вітчизняних торговельних підприємств в умовах повномасштабної війни

З огляду на значне ускладнення та зростання ризиків, викликів і загроз інвестиційній діяльності вітчизняних торговельних підприємств необхідна активна діяльність владних структур відносно, з одного боку, надання гарантій збереження інвестицій в умовах воєнних викликів, а, з іншого боку, покращення середовища інвестиційної діяльності як такого.

На рис. 2 наведено провідні напрями та інструментарій державної політики відновлення інвестиційної активності у торгівлі України. Зокрема видається за необхідне реалізація системи заходів за такими напрями регулювання, як покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині гарантування безпеки інвестицій, збільшення обсягів інвестицій, покращення структури інвестицій, оптимізація інвестиційних процесів, (скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій соціально-економічного розвитку територій.

При тому, розуміємо, що активними мають бути й безпосередньо суб'єкти господарювання, які мають в своєму арсеналі засоби пом'якшення викликів, а також диверсифікації ризиків та загроз.

Такими, головню, слід вважати: формування різного роду інвестиційних фондів, створення та застосування страхових резервних фондів, зміцнення фінансово-економічної безпеки бізнесу, інвестиційних та бізнес-процесів, перехід на проєктний тип інвестування, залучення альтернативних фінансових ресурсів тощо.

Висновки

Торгівля України традиційно вважалася галуззю з високим рівнем інвестиційної привабливості та потенціалу фінансово-економічної ефективності. Це забезпечувало стрімке нарощення обсягів інвестування у розвиток мережі великих супер- та гіпермаркетів, причому не тільки у вертикальному напрямі, але й горизонтальному, коли інвестиції все більше перетікали на регіональний та навіть районний рівень, великі торговельні об'єкти стали звичним явищем й на рівні малих віддалених громад. За рахунок цього відбувалося стрімке масштабування обсягів роздрібного товарообороту, суб'єкти галузі формували значні обсяги фінансових результатів господарювання в національній економіці. Вільний економічний ресурс знову надходив у обіг у вигляді інвестицій в розширення товарних запасів, збільшення складських і торгових площ, розвитку логістичних систем торгівлі тощо. Після початку війни галузь спершу знизилася обсяги інвестиційної діяльності, однак як теми її нарощення так і масштаби інвестицій після 2016 року знову зростали.

Ситуація критично змінилася після повномасштабного воєнного вторгнення, коли вітчизняна торгівля зазнала істотних втрат у вигляді прямих руйнувань торговельних об'єктів та логістичної інфраструктури, блокування авіа- і морських перевезень, критично високого рівня навантаження на залізничний і транспортний сектори. Багато торговельних підприємств втратили провідних постачальників товарів, партнерів по бізнесу, споживачів, змушені були обмежувати власні можливості товароруху і дистрибуції продукції (товарів, робіт, послуг), зменшувати обсяги торговельних операцій, погіршився їх фінансово-економічний стан, зменшилися обсяги та знизився рівень оборотного капіталу, ускладнився доступ до банківського та іншого кредитування. У підсумку істотно знизилася обсяги та змінилася структура інвестицій, які надходять у галузь.

За цих та інших нових викликів, які постали перед суб'єктами торгівлі в Україні в середовищі повномасштабної війни, слід реалізувати комплекс антикризових інструментів та засобів на всіх рівнях (макро-, мезо-, мікроекономічному), орієнтованих на відновлення рівня інвестиційної активності, здійснення повноцінного інвестування аби галузь торгівлі у повній мірі відновила свій економічний, ресурсний, соціальний та інший потенціал та забезпечила відновлення і розширене відтворення на етапі повоєнної відбудови економіки України.

Рис. 2. Напрями та інструментарій державної політики відновлення інвестиційної активності у торгівлі України

На макро- та мезо- рівнях принциповими положеннями державної політики мають стати: (1) покращення інвестиційного середовища, зокрема в частині гарантування безпеки інвестицій, (2) збільшення обсягів інвестицій, (3) покращення структури

інвестицій, (4) оптимізація інвестиційних процесів, (5) скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій соціально-економічного розвитку території.

На мікроекономічному рівні принциповими положеннями політики мають стати: (1) формування інвестиційних фондів, (2) створення страхових резервних фондів, (3) зміцнення фінансово-економічної безпеки бізнесу, інвестиційних та бізнес-процесів, (4) перехід на проєктний тип інвестування, (5) залучення альтернативних фінансових ресурсів.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються розробки та впровадження антикризових механізмів й інструментів стимулювання інвестиційної активності у вітчизняній роздрібній торгівлі, а також удосконалення методики аналізування ефективності реалізації інвестиційно-інноваційних проєктів суб'єктів вітчизняного роздрібного торговельного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Диба О. М. Інноваційний розвиток підприємств в умовах глобалізації. *Стратегія економічного розвитку України*. 2018. № 42. С. 111–118.
2. Кваша О. С. Інноваційний розвиток економіки України: світовий досвід та рекомендації для України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (1). С. 150–154.
3. Ковпака А. Інноваційний розвиток країни як рушійний чинник підвищення національної конкурентоспроможності. *Економіка. Управління. Інновації*. Серія: Економічні науки. 2021. Вип. 1. URL: <http://eu1.zu.edu.ua/article/view/234658/238776>.
4. Крупка М. І., Демчишак Н. Б. Сучасна парадигма фінансового регулювання інноваційної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 47–64.
5. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2022. № 26 (54). С. 85–94.
6. Лупак Р. Л., Польова І. М., Васильців В. Г. Управління покращенням інвестиційного забезпечення підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. Вип. 12. С. 88–92.
7. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 71–74.
8. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси – основа діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. № 3 (94). С. 27–29.
9. Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 1. С. 16–19.
10. Смесова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2020. Вип. 43. С. 76–82.
11. Фоміних В. І., Безпалова Д. І., Довгопола А. Д. Аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Економічні науки. 2017. № 27 (2). С. 61–64.
12. Чех Л. М., Корогодова О. О. Інноваційний розвиток економіки України в умовах Індустрії 4.0. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205849>.

13. Руцишин Н. М. Теоретико-методологічні засади та прикладні інструменти реалізації потенціалу банківської системи в забезпеченні структурного реформування економіки : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 404 с.
14. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kynytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. no. 1. pp. 70-88.
15. Lupak R., Kynytska-Iliash M., Berezhivskyi Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. Information and analytical support system of enterprise competitiveness management. *Accounting*. 2021. no. 7 (7). pp. 1785-1798.